

MANZÛM KELÂM KİTAPLARINDA HADİS KULLANIMI el-ÛŞÎ'NİN EL-EMÂLÎ'Sİ ÖZELİNDE

YIL / YEAR 16, SAYI / ISSUE 32 / BAHAR / SPRING (2018/2) ss. 179 - 190

Makale geliş tarihi/Received: 21/09/2018-Makale kabul tarihi/Accepted: 25/10/2018

İSA AKALIN

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi,

isaakalin@hotmail.com

Öz

Kelâm, hadîs ve fıkıh ilim dallarında verdiği eserlerle tanınan Ali b. Osman el-Ûşî (575/1179) *el-Emâlî* dışında, *Gurerü'l-Ahbâr ve Dürerü'l-Eş'âr*, *Nisâbu'l-Ahbâr*, *Musnedü Enes b. Mâlik*, *el-Fetâva's-Sirâciyye*, *Muhtelifü'r-rivâye* adlı eserleri de telif etmiştir. el-Ûşî, el-Kaşîdetü'l-Lâmiyye ve Bed'ü'l-Emâlî isimleriyle da anılan el-Emâlî adlı manzum eserinde İslâm inançlarının temel konularını, beyitler halinde anlatmıştır. Kelâm/akâid konularını kısa ve özlü bilgilerle, ezberlenmesi kolay bir tarzda sunan el-Emâlî, yazıldığından günümüze kadar okutulagelmiş ve çok sayıda şerh ve tercüme konu olmuştur. el-Ûşî, el-Emâlî'sinde İslâm inanç esaslarını Ehl-i Sünnet bakış açısıyla ele almış; diğer fırkaların muhalif görüşlerine ise kısa ifadelerle işaret etmiştir. el-Ûşî, manzum bir eser olması nedeniyle, el-Emâlî'sinde âyet ve hadîslerden doğrudan alıntılar yapmak yerine; âyet ve hadîslerden aldığı aynı veya benzer kelimelerle bunlara telmihlerde bulunarak konuları anlatmıştır. Bu çalışmada el-Ûşî'nin el-Emâlî'sinde işaret ettiği/telmihte bulunduğu düşünülen hadîsler tespit edilmeye ve bunlardan hareketle el-Emâlî manzumesi özelinde kelâm-hadîs ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: *el-Ûşî, el-Emâlî, kelâm, hadîs.*

THE USE OF HADITH IN THE POETIC KALAM BOOKS IN THE EXAMPLE OF AL-ÛŞÎ'S AL-EMALİ

Abstract

Ali b. Osman al-Ûşî (d. 575/1179) is known for his theology, hadith and fiqh branches of science, Al-Ûşî has also copyrighted the works named as Gurer al-Ahbâr and Durer al-Eş'âr, Nisâb al-Ahbâr, Musnedu Enes b. Mâlik, al-Fetâvâ al-Sirâciyye, Muhtelif al-rivâye outside of the Al-Emâlî. Al-Ûşî had told in the order of in couplets al-Kasîde al-Lâmiyye and Bed' al-Emâlî, issues short and concise information presenting an easy way to memorize al-Emâlî, he was taught from daylight to daylight; it has been the subject of many commentary and translations. Al-Ûşî, of the Al-Emâlî principles of Islamic belief pointed to short statements The Ahl-i Sunnah has taken the view point of view and other groupss for opposing views. Al-Ûşî, of the Al-Emâlî because it is a work of verses and traditions instead of making direct quotations, from them receives same or similar words in the sign.

Keywords: *Al-Ûşî, Bed' al-Emâlî, kalam, hadith.*

Giriş

Ali b. Osman el-Ûşî, Fergana vadisinde bugün Kırgızistan toprakları içinde bulunan Oş (Ûş) şehrinde doğmuştur. Ûşî'nin yaşadığı dönemde bölge Selçuklular, Karahanlılar ve Karahıtaylar arasındaki siyasî mücadelelere sahne olmuştur. Fıkıh ve hadise dair eserler vermekle birlikte daha çok kelâmla ilgili kasidesiyle şöhrat bulmuş, bu alandaki literatürde öne çıkmıştır. Şiire dair günümüze ulaşan başka bir eseri tespit edilememekle beraber el-Emâlî'sinde şiirdeki ustalığı fark edilebilmektedir.

el-Ûşî'nin eserleri: 1. *el-Emâlî: Mâtürîdî akaidine dair bir risâle olup el-Kaşîdetü'l-Lâmiyye ve Bed'ü'l-Emâlî* ismiyle anılır. Manzum olması, veciz bir üslûpla kaleme alınması öğrenme ve öğretme kolaylığı sağlamış, kısa sürede medreselerde rağbet gören bir metin haline gelmiştir. Üzerine çok sayıda şerh yazılarak çeşitli dillere tercüme edilen el-Emâlî birçok defa basılmıştır. 2. *Ğurerü'l-ahbâr ve Dürerü'l-Eş'âr*. Zamanımıza ulaşmayan eserde günlük hayatı ilgilendiren konulara dair hadislerle öğüt ve hikmete dair şiirler derlenmiştir. Müellif daha sonra bu eserden seçtiği 1000 sahih hadisle *Nisâbü'l-Ahbâr li-Tezkireti'l-Ahyâr* adlı eserini meydana getirmiştir. 3. *Müsnedü Enes b. Mâlik (Cüz' fi rivâyeti Enes b. Mâlik 'an Resûlillâh bi-isnâdin vâhid)*. Ûşî bu eserinde Enes b. Mâlik'ten gelen, hocası Nasîrüddin el-Ûşî'den naklettiği yaklaşık 300 kadar hadisi otuz sekiz bab altında düzenlemiştir. 4. *el-Fetâva's-Sirâciyye*. 5. *Muhtelifü'r-Rivâye*. (Toprak, 2006: 65-86; Toprak, 2012: 230-231; Topaloğlu, 2015:11).

el-Emâlî diye adlandırılan ve daha çok bu isimle tanınan risâle, beyitlerinin son kelimeleri “lâm” harfiyle bittiği için *el-Kaşîdetü'l-lâmiyye fi't-Tevhîd*, başlangıcına atfen *Kaşîdetü yeķülü'l-'abd veya Bed'ü'l-emâlî* şeklinde de anılmıştır. İslâm akaidinin temel konularını ilâhiyyât, nübüvvât ve sem'ıyyât şeklindeki klasik şemaya genellikle sadık kalarak işleyen risâle, konusunun tevhid olduğunu belirten bir beyitle başlayıp Allah'ın zâtının ve sıfatlarının ele alındığı beyitlerle devam eder. Bu bölümde halku'l-Kur'an, rü'yetullah, haberî sıfatlar, insan fiili ve aslah gibi “konulara temas edilmiş, ayrıca bu mevzularda Ehl-i sünnet'e muhalif görüşler ileri süren fırkalara karşı zımnî tenkitler yöneltilmiştir. Eserde nübüvvete dair konular özetlendikten sonra evliyanın kerametlerinin hak olduğu vurgulanır. Hulefâ-yi Râşidîn arasında Ehl-i sünnet tarafından yapılan geleneksel fazilet sıralamasının ardından ashaba dil uzatmanın dinen câiz olmadığı ifade edilir. el-Emâlî'nin daha sonraki beyitlerinde ağırlıklı olarak iman konusu ele alınmış ve Ehl-i sünnet'in tekfir anlayışı dile getirilmiştir. Tekvin ile mü-

kevven arasındaki ilişki, ma'dûma şey denilip denilemeyeceği gibi itikadî ekoller arasındaki tartışmalı bazı kelâm problemlerine işaret eden beyitlerden sonra ölüm, ölüm sonrası hayat ve âhîret halleri ele alınmıştır. Risâle, müellifine hayır duada bulunulmasını temenni eden beyitlerle sona erer. el-Emalî'nin manzum olması ve özlü bilgi vermesi sebebiyle öğrenim ve ezberlenme açısından kolaylık sağlayan bu önemli Mâtürîdî akaid risâlesi, medreselerin başlangıç sınıflarında okutulan akaid ve kelâm metinleri arasında çok rağbet görmüş, pek çok defa istinsah edilmiş, üzerinde tercüme ve şerh olarak birçok çalışma yapılmıştır. (Özervarlı, 1995:73-75; Topaloğlu, 2015: 12).

el-Ûşî'nin, el-Emalî'de Telmihte Bulunduğu Hadisler

el-Ûşî, el-Emâlî'sinde, kısa ve manzum bir eser olması nedeniyle, âyet ve hadislerden doğrudan alıntılar yapmak yerine; âyet ve hadislerden aldığı aynı veya benzer kelimelerle bunlara telmihterle bulunarak konuları anlatmıştır. Söz konusu beyitlerde el-Ûşî'nin telmihte bulunduğunu düşündüğümüz hadislerden tespit edebildiklerimizden bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

7. beyit: نَسَمَى اللّٰهَ شَيْئًا لَا كَالْأَشْيَاءِ * وَذَاتًا عَنْ جِهَاتِ السَّتِّ خَالٍ

8. beyit: وَلَيْسَ الْإِسْمُ غَيْرًا لِلْمَسْمَى * لَدَى أَهْلِ الْبَصِيرَةِ خَيْرَ آلٍ

“Allah'ı (var olan, anlamında) ‘şey’ diye isimlendiririz, ancak (yaratılmış) ‘şeyler’ gibi değildir. (Yine) O’nu altı (6) yönden (mekândan) münezze olarak ‘zât’ diye isimlendiririz.

Âl>in (ümmetin) en hayırlısı basiret ehline (Ehl-i Sünnet’e) göre isim, müsemmanın gayrı değildir.”

el-Ûşî bu beyitlerinde Yüce Allah'ın doksan dokuz isminin ifade edildiği hadisler ile O'nun zâtı hakkında değil de, fiilleri ve yarattıkları üzerinde düşünmeyi emreden hadislerle telmihte bulunmaktadır: *إِنَّ اللَّهَ تَسْعَا وَتَسْعِينَ اسْمًا* : Allah'ın doksan dokuz ismi vardır; kim onları sayarsa cennete girer. ” (Müslim, 1992: Zikr 5, 6; Beyhakî, 1405/1985: 1/43).

İbn Ebû Zemenîn'in (399/1009) ve el-Beyhakî'nin (458/1066) rivâyet ettiği; *لَا تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ وَتَفَكَّرُوا فِي مَا خَلَقَ* : “Allah'ın zâtı hakkında düşünmeyin; yarattıkları üzerinde düşünün.” (İbn Ebû Zemenîn, 1415/1994: 79) *تَفَكَّرُوا فِي اللَّهِ* : “Herşey hakkında tefekkür edin, ancak Yüce Allah'ın zâtı hakkında düşünmeyin”. (Beyhakî, 1405/1985: 2/6).

14. beyit: وَلَا يَمْضِي عَلَى الدِّيَانِ وَقْتٌ * وَأَزْمَانٌ وَأَحْوَالٌ بِحَالٍ

“Deyyân (kıyamette herkesi hesaba çekecek olan Allah) üzerine hiçbir şekilde vakit, haller (durumlar) ve zamanlar geçmez (Allah için hiçbir değişiklik söz konusu olamaz).”

el-Ûşî, 12. beytinde Yüce Allah'ın mekandan münezzehe olduğunu; bu beytinde ise zamandan ve değişimden münezzehe olduğunu ifade etmektedir. Müellifimiz bu beytinde Ma'mer b. Râşid'in (153/770) naklettiği şu hadîs-i şerîfe telmihte bulunmaktadır: **البر لا يبلى والإثم لا ينسى والديان لا يموت فكن : كما شئت كما تدين تدان** : İyilik karşılıksız kalmaz, günah ise unutulmaz. Deyyân (Allah), ölümsüzdür; istediğin gibi ol; ne yaparsan hesaba çekileceksin”. (Ma'mer b. Râşid, 1983: 11/278).

el-Buhârî (256/870), ise ed-dîn kelimesinin açıklaması olarak, ancak hadîs rivâyet etmeksizin sadece **كما تدين تدان** metnine yer vermektedir. (Buhârî, 1992: Tefsîr 1, bâb başlığında). Söz konusu cümlenin sahâbî Ebu'd-Derdâ'dan mevkûf hadîs olarak rivâyet edildiğini de görüyoruz: Mâlik b. Dînâr'dan da maktû' rivâyet olarak nakledildiği görülmektedir: **عن مالك بن دينار ، قال : مكتوب في التوراة كما تدين تدان ، وكما تزرع تحصد** (Ebû Hâtim er-Râzî, *Zühd*: 93).

el-Beyhakî (458/1066) ise Deyyân isminin geçtiği iki rivâyeti eserine almıştır: Birinde, yukarıdaki Ma'mer b. Râşid'in rivâyetine ilave olarak **والديان لا ينم** : “Deyyân (Allah) uyumaz” cümlesi bulunmaktadır. Diğer rivâyet ise Katâde'den (117/735) maktû' olarak naklettiği ve Tevrât'ta Yüce Allah'ın sözü diye yer aldığı vurgulanan şu cümledir:

مكتوب في التوراة : ابن آدم أرزقك وتعبد غيري ، ابن آدم تعمل بعمل الفجار ، وتبتغي ثواب الأبرار ، ابن آدم تجتني من الشوك العنب ، كما تدين تدان ، كما تزرع تحصد ، ابن آدم كما ترحم ترحم ، ابن آدم كيف ترجو رحمة الله وأنت لا ترحم عباده ؟ ابن آدم تدعو إلي وتنفر مني

Ali el-Muttakî, *Kenzü'l-Ummâl*'inde Deylemî'yi (509/1115) kaynak göstererek sahâbî Fedâle b. Ubeyd'den (53/673) **مكتوب في الإنجيل : كما تدين تدان**. (Ali el-Muttakî, 1985/1405: 15/732 no: 43031).

17. beyit: **ميميت الخلق قهرا ثم يحيى * فيجزئهم على وفق الخصال**

“Kudretıyla mahlûkatın hayatlarına son verir, sonra (zamanı gelince de onları) diriltip yaptıklarına göre onların karşılıklarını (ceza veya mükâfat olarak) verir.”

el-Ûşî bu beytinde Yüce Allah'ın bütün mahlûkatın hayatlarına son verdikten sonra zamanı geldiğinde onları dirilterek yaptıklarının karşılıklarını vereceğini ifade etmektedir. Boynuzsuz koçun hakkının boynuzludan

alınacağına varıncaya kadar; hayvanlar dâhil tüm mahlûkatın diriltilip her hak sahibine hakkının verileceğini ifade eden müellif şu hadîs-i şerîfe telmihte bulunmaktadır: لتودن الحقوق إلى أهلها يوم القيامة حتى يقاد للشاة الجلاء من: الشاة القرناء “Kıyamet gününde boynuzsuz koçun hakkının boynuzlu koçtan alınmasına varıncaya dek, hakları mutlaka sahiplerine vereceksiniz.” (Müslim, 1992: Birr 60; Ahmed b. Hanbel, 1992: 2/235, 323, 372).

Konuyla ilgili olarak el-Hâkim'in (405/1014), En'âm 6/38. âyetin (وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ : Yeryüzünde gezen her türlü canlı ve iki kanadıyla uçanlar, sizin gibi birer topluluklardır. Kitap'ta hiçbir şeyi eksik bırakmadık. Sonunda hepsi Rablerinin huzurunda haşr edileceklerdir”) tefsirine dair Ebû Hureyre'den (58/678) mevkûf olarak rivâyet ettiği (Hâkim, 1411/1990: 2/345 no: 3231) şu hadîs kıyamet gününde tüm mahlûkatın haşredileceklerini anlatmaktadır:

عن أبي هريرة في قوله عز وجل { أمم أمثالكم } قال يحشر الخلق كله يوم القيامة البهائم والدواب والطيور وكل شيء فيبلغ من عدل الله أن يأخذ للجماة من القرناء ثم

يقول : كوني ترابا فذلك { يقول الكافر يا ليتني كنت ترابا }

ولا يفنى الجحيم ولا الجنان * وما اهلوهما اهل انتقال

“Cehennem ve cennet sona erip yok olmayacaklardır; aynı şekilde onların ehli (cehennemlikler ve cennetlikler) de ölümlü değildir.”

el-Ûşî bu beytinde, cennet ve cehennemlikleri ebedî olarak orada kalacaklarına ve ölümün bir koç gibi boğazlanarak sona erdirileceğine dair Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri (Buhârî, 1992: Tefsîr 19/1; Müslim, 1992: Cennet 40) şu hadîs-i şerîflere telmihte bulunmaktadır:

يُوتَى بِالْمَوْتِ كَهَيْئَةِ كَبْشٍ أَمْلَحَ، فَيُنَادِي مُنَادٍ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ، فَيُشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ، فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ نَعَمْ، هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، ثُمَّ يُنَادِي يَا أَهْلَ النَّارِ، فَيُشْرَبُونَ وَيَنْظُرُونَ، فَيَقُولُ هَلْ تَعْرِفُونَ هَذَا؟ فَيَقُولُونَ نَعَمْ، هَذَا الْمَوْتُ، وَكُلُّهُمْ قَدْ رَأَاهُ، فَيُذْبِحُ ثُمَّ يَقُولُ يَا أَهْلَ الْجَنَّةِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، وَيَا أَهْلَ النَّارِ خُلُودٌ فَلَا مَوْتَ، ثُمَّ قَرَأَ {وَأَنْذَرُهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي ، يُؤْمِنُونَ} غَفْلَةً وَهُمْ لَا

يجاء بالموت يوم القيامة كأنه كبش أملح (وزاد أبو كريب) فيوقف بين الجنة

والنار (واتفقا في باقي الحديث) فيقال يا أهل الجنة هل تعرفون هذا؟ فيشربون وينظرون

ويقولون نعم هذا الموت قال ويقال يا أهل النار هل تعرفون هذا؟ قال فيشربون وينظرون

ويقولون نعم هذا الموت قال فيؤمر به فيذبح قال ثم يقال يا أهل الجنة خلود فلا موت ويا

أهل النار خلود فلا موت قال ثم قرأ رسول الله صلى الله عليه وسلم { وأندرهم يوم الحسرة

إِذْ قَضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ {

21. beyit: يَرَاهُ الْمُؤْمِنُونَ بِغَيْرِ كَيْفٍ * وَإِدْرَاكَ وَضَرْبٍ مِنْ مِثَالٍ

22. beyit: فَيَنْسَوْنَ النَّعِيمَ إِذَا رَأَوْهُ * فَيَا خُسْرَانَ أَهْلَ الْإِعْتِزَالِ

“Mü’minler O’nu (Allah’ı) (cennette) keyfiyet, idrak ve bir örnek olmaksızın (nicelik ve niteliksiz, bir cisim görüyor gibi değil ve herhangi bir şeye benzetmeksizin) göreceklerdir.

Mü’minler O’nu gördüklerinde bütün cennet nimetlerini unutacaklardır. O gün, rü’yetullahı inkâr eden Mu’tezile mensuplarının kaybı çok büyük olacaktır.”

el-Ûşî bu beyitlerinde mü’minlerin Allah’ı, cennette hiçbir zorluk çekmeden göreceklerine dair Buhârî ve Müslim’in rivâyet ettikleri (Buhârî, 1992: Tevhîd 24; Müslim, 1992: İmân 299, 300) şu hadîs-i şerîflere telmih-te bulunmaktadır:

إِنَّكُمْ سَتَرُونَ رَيْكُم كَمَا تَرُونَ هَذَا الْقَمَرَ لَا تَضَامُونَ فِي رُؤْيَتِهِ

يا رسول الله هل نرى ربنا يوم القيامة؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم هل تضارون في رؤية القمر ليلة البدر؟ قالوا لا يا رسول الله قال هل تضارون في الشمس ليس دونها سحاب؟ قالوا لا يا رسول الله قال فإنكم ترونه كذلك

25. beyit: وَ خَتَمَ الرَّسُلَ بِالصِّدْرِ الْمُعَلَّى * نَبِيِّ هَاشِمِي ذِي جَمَالٍ

“Rasüllerin sonuncusu cemâl (sıfatının) sahibi, Sadr-ı Muallâ (yüceltilmiş olan) Hâşimî Nebî’dir.”

26. beyit: إِمَامُ الْأَنْبِيَاءِ بِلَا اِخْتِلَافٍ * وَ تَاجُ الْأَصْفِيَاءِ بِلَا اِخْتِلَالٍ

“Tartışmasız O, bütün peygamberlerin imamıdır (önderidir). Ve asfiyanın (seçkin kulların) tâcıdır.”

el-Ûşî bu beyitlerinde Tirmizî’nin rivâyet ettiği; **قالوا: يا رسول الله متى وجبت**; Sahâbiler; Ey Allah’ın Resûlü -sallahü aleyhi ve sellem- nübüvvet sana ne zaman verildi? diye sorunca şöyle cevap vermişlerdir: “Âdem, rûh ve ceset arasındayken.” (Tirmizî, 1992: Menâkıb 2).

Bu rivâyetler yanında, kimi tasavvuf kitaplarında Nur-u Muhammedî olarak ifade edilen ve **إن أول ما خلق الله نوري** “Allah’ın yarattığı ilk şey nurumdur” diye nakledilegelen ve Hz. Peygamber’in -sallahü aleyhi ve sellem- sözü olarak tespit edilememiş olan birtakım uydurma hadisler de söz konusu edilmektedir. (Leknevî, 1404/1984: 43).

Müellifimiz, Hz. Peygamber’in -sallahü aleyhi ve sellem- nebilerin imamı olmasına, hesap günü insanların Hz. Âdem’den başlayarak nebilerden kendilerine şefaata etmeleri için ricada bulunmaları, ancak her birinin bir mazeretle bunu geri çevirip, en sonunda Hz. Muhammed’e -sallahü aleyhi

ve sellem- geldiklerinde onun şefaata etmesine (şefaata-i kübrâ) dair hadîs-i şerife (Buhârî, 1992: Tefsîr 17/5; Müslim, 1992: İmân 326-329) telmihte bulunmaktadır.

28. beyit: **وَحَقُّ أَمْرِ مِعْرَاجٍ وَصِدْقٌ * فَفِيهِ نَصٌّ أَخْبَارِ عَوَالٍ**

“Mi’râc hakikaten gerçekleşmiş ve doğrudur. Bu konuda âlî naslar (meşhur ve mütevâtir haberler) vardır.”

el-Ûşî, bu beytinde isrâ ve mi’racla ilgili hadîslere telmihte bulunmaktadır. İsrâ ve mi’racla ilgili hadîsler, sahih ve mütevâtir olarak kabul edilmektedirler. (Kâdî İyâz, 2015: 393-430; Kandemir, 2018: 243-276) Söz konusu rivâyetlerin metinleri uzun olduğundan, makale içine alınmayıp sadece yerlerine işaret edilmiştir: (Buhârî, 1992: Salât 1; Enbiyâ 5; Tevhîd 37; Müslim, 1992: İmân 259-264; Ebû Dâvûd, 1992: Edeb 35; Ahmed b. Hanbel, 1992:3/149, 288).

32. beyit: **وَعِيسَى سَوْفَ يَأْتِي تُمَّ يَتَوَى * لِدَجَالِ شَقِيٍّ ذِي خَبَالٍ**

“İsa (aleyhi>s-selam) yakında gelecek, isyankâr ve bozguncu Deccalî yok edecektir.”

el-Ûşî, bu beytinde Hz. İsa’nın nüzulüyle ilgili hadîslere telmihte bulunmaktadır. Hz. İsa’nın kıyametin kopmasına yakın bir zamanda yeryüzüne ineceğine dair çok sayıda sahih bulunmaktadır. Hz. İsa’nın nüzulüyle ilgili hadîslerde anlatılanlar, Hıristiyanların “kurtarıcı Mesih” inancından ve beklentisinden farklı olduğu ve aralarında, “nüzul” dışında bir benzerlik olmadığı görülmektedir. Hz. İsa’nın nüzulüyle ilgili hadîslerden birkaçının geçtiği kaynaklar şunlardır: (Buhârî, Buyû’ 102; Mezâlîm 31; Enbiya 49; Libas 68; Ta’bir 11, 33; Müslim, İmân 242, 273-277; Ebû Dâvûd, Melâhim 14; Tirmizî, Fiten 59; İbn Mâce, Fiten 33).

42. beyit: **وَمَا عَذْرَ لَذِي عَقْلٍ بِجَهْلٍ * بِخَلْقِ الْأَسَافِلِ وَالْأَعَالِ**

“Üst ve alt âlemlerin (yerlerin ve göklerin) Yaraticısını bilmemekte akıl sahiplerinin hiçbir mazereti yoktur/olamaz.”

el-Ûşî bu beytinde; “Her doğan fitrat üzere doğar” cümlesiyle başlayan **مَا مِنْ مَوْلُودٍ إِلَّا يُولَدُ عَلَى الْفِطْرَةِ، فَأَبَوَاهُ يُهَوِّدَانِهِ أَوْ يُنَصِّرَانِهِ أَوْ يُمَجِّسَانِهِ** hadîs-i şerifine (Buhârî, 1992: Cenâiz 79, 80, 93; Müslim, 1992: Qader 22-25) telmihte bulunmaktadır.

43. beyit: **وَمَا إِيْمَانُ شَخْصٍ حَالِ يَأْسٍ * بِمَقْبُولِ لَفَقْدِ الْإِمْتِنَالِ**

“Ölüm anında (son nefeste ye’s hâlinde) kişinin îmânı, (îmânın gereğine imtîsal etmediği) uymadığı için makbul/muteber değildir/olamaz.”

el-Ûşî bu beytinde; **إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَيَقْبَلُ تَوْبَةَ الْعَبْدِ مَا لَمْ يُغْرَعْ**: “Can boğaza gelmedikçe, Allah kulun tevbesini kabul eder” anlamındaki hadîs-i şerifle-

re (Tirmizî, 1992: Daavât 98; İbn Mâce, 1992: Zühd 30) telmihte bulunmaktadır.

52. beyit: سبيلى كل شخص بالسؤال* و فى الاجداث عن توحيد ربى

“Kabirlerde her şahıs Rabbimin tevhidinden imtihana tabi tutulacaktır.”

el-Ûşî bu beytinde kabirde sorgu sual ile ilgili hadîslere (Buhârî, 1992: İlm 24; Cenâiz 67, 86; Müslim, 1992: Kûsuf 11; Cennet 70-74) telmihte bulunmaktadır.

53. beyit: وللکفار و الفساق يقضى* عذاب القبر من سوء الفعّال

“Kâfirler ile asi (fâsık) müminlere kötü fiillerinden dolayı kabir azabı uygulanacağına hükmedilir.”

el-Ûşî bu beytinde kabir azabıyla ilgili âyetlere (Mü'min 40/46; Nüh 71/25) ve hadîslere (Buhârî, 1992: Cenâiz 82, 88; Kûsuf 7; Müslim, 1992: Kûsuf 11; Cennet 65, 66; Ahmed b. Hanbel, 1992: 3/3, 4; Tirmizî, 1992: Cenâiz 71) telmihte bulunmaktadır.

54. beyit: دخول الناس في الجنات فضل* من الرحمان يا اهل الامال

“Ey Emâlî’yi okuyup dinleyenler, insanların cennete girmesi Rahman’ın lütuf ve keremiyle olacaktır.”

el-Ûşî bu beytinde şu âyetlere (Sebe 34/13; Ankebut 29/6; Secde 37/17) ve “Hiçbiriniz kendi ameliyle cennete girecek değildir” meâlindeki hadîslere (Buhârî, 1992: Tevhîd 35; Müslim, 1992: Münafikun 77, 78; Cennet 2-5) telmihte bulunmaktadır.

55. beyit: حساب الناس بعد البيع حق* فكونوا بالتحرز عن وبال

“Dirilişten sonra insanların hesaba çekilmesi gerçekleşecektir. Öyleyse zulüm vb günahlardan sakının.”

el-Ûşî bu beytinde şu âyetlere (Mâide 5/109; A'râf 7/6; Fâtır 35/18; Nahl 16/24, 25; Ankebût 29/12, 13; Sâffât 37/22+24; İnşikâk 84/7-9) ve hesap günüyle ve hesaba çekilmekle ilgili şu hadîslere (Buhârî, 1992: Rikâk 47; Tefsîr 17/4; Müslim, 1992: İmân 322-328; Cennet 60-62, 79, 80; İlim 15, 16; Tirmizî, 1992: İlm 16; Kıyâmet 1) telmihte bulunmaktadır.

57. beyit: و حق وزن اعمال و جري* علي متن الصراط بلا اهتبال

“Amellerin tartılması ve sıratın geçilmesi haklıdır. Bunun gerçek dışı sayılacak bir tarafı yoktur.”

el-Ûşî bu beytinde şu âyete (Meryem 19/71, 72) ve mahşer günündeki hesap mizan ile ilgili şu hadîslere (Buhârî, 1992: Rikâk 52; Müslim, 1992: İmân 329) telmihte bulunmaktadır.

58. beyit: و مرجو شفاعه اهل خير* لاصحاب الكباير كالجال

“(Allah katında) makbul hayırlı insanların peygamberlerin sâlih kul-

ların, şefaati, dağlar kadar günahları olsa da, müminler için umulan bir şeydir.”

el-Ûşî bu beytinde şefaate ilgili şu âyetlere (Lokman 31/33; Bakara 2/254; Meryem 19/87; Taha 20/109; Sebe 34/23; Nisa 4/69; Fâtır 35/28) ve şu hadislere (Müslim, 1992: İmân 515; Ebû Dâvûd, 1992: İlm 1; İbn Mâce, 1992: Mukaddime 17; Zühd 37) telmihte bulunmaktadır.

59. beyit: **وللدعوات تأثير بليغ * وقد ينفيه اصحاب الضلال**

el-Ûşî bu beytinde duanın önemi ve tesiriyle ilgili şu âyete (Furkan 25/77) ve duanın tesiriyle ilgili şu hadislere (Buhârî, 1992: Zekat 1, 41, Sadaka 1, 63, Mezalim 9, Megâzî 60, Tevhid 1; Müslim, 1992: İmân 31; Tirmizî, 1992: Zekat 6; Kader 6; Ebû Dâvûd, 1992: Zekat 4; Nesai, 1992: Zekat 46) telmihte bulunmaktadır.

61. beyit: **و ذو الايمان لا يبقي مقيما * بسوء الذنب في دار اشتعال**

“İmân sahibi olan kişi, günahlarının olumsuz etkisiyle, ateşi tutuşturulmuş cehennemde ebedi kalmaz.”

el-Ûşî bu beytinde dünyadan imânla geç edenlerin, günahlarının cezasını çektikten sonra cennete gireceklerini anlatan şu hadislere (Buhârî, 1992: İman, 15; Müslim, 1992: İman, 94, 147-149) telmihte bulunmaktadır.

SONUÇ

el-Kaşîdetü'l-Lâmiyye ve Bed'ü'l-Emâlî isimleriyle da anılan el-Emâlî adlı manzum eserinde el-Ûşî, İslâm inançlarının temel konularını, kelâm kitaplarındaki ilâhiyyât, nübüvât ve sem'îyyât şeklindeki sıralamaya uygun olarak beyitler halinde anlatmaktadır. el-Emâlî, yazıldığından günümüze kadar okutulagelmiş ve çok sayıda şerh ve tercümeyle konu olmuştur. el-Ûşî, el-Emâlî'sinde İslâm inanç esaslarını Ehl-i Sünnet bakış açısıyla ele almış; diğer fırkaların muhalif görüşlerine ise kısa ifadelerle işaret etmiştir.

el-Ûşî, el-Emâlî'sinde, manzum bir eser olması nedeniyle, âyet ve hadislerden doğrudan alıntılar yapmak yerine; âyet ve hadislerden aldığı aynı veya benzer kelimelerle bunlara telmihlerde bulunarak konuları ele almıştır. el-Ûşî'nin, İslâm inançlarının temel konularını, beyitler halinde anlattığı bu manzumesinde, çok sayıda hadis-i şerîfe telmihte bulunduğu görülmektedir. Hadisçi olması hasebiyle el-Ûşî, ilgili hadislerde yer alan ifadeleri/anlatımları özlü olarak beyitlerine yerleştirmiştir.

Informative Abstract**THE USE OF HADITH IN THE POETIC KALAM BOOKS IN THE EXAMPLE OF AL-UŞİ'S AL-EMALİ**

Ali b. Osman al-Uşî (d. 575/1179) is known for his theology, hadith and fiqh branches of science, could not be determined detailed information about his life. However, it was guessed some about his life and scientific activities, from some of their students and their teachers and his works that arrived to present. Al-Ūşî has also copyrighted the works named as Gurer al-Ahbâr and Durer al-Eş'âr, Nisâb al-Ahbâr, Musnedu Enes b. Mâlik, al-Fetâvâ al-Sirâciyye, Muhtelif al-rivâye outside of the Al-Emâlî.

Al-Uşî had told in the order of in couplets al-Kasîde al-Lâmiyye and Bed' al-Emâlî, also known as al-Emâlî in his poem work entitled the main points of Islamic beliefs, in his boks of theologian, toelogy, prophethood and sem'iyât. Kelâm's issues short and concise informationpresenting an easy way to memorize al-Emâlî, he was taughtfrom daylight to daylight; it has been the subject of many commentary and translations. Al-Ūşî, of the Al-Emâlî principles of Islamic belief pointed to short statements The Ahl-i Sunnah has taken the view point of view and other groupss for opposing views.

The fact that al-Bad' al-Amâlî eulogium, which constitute our research object, has been taught and memorized in the various madrasah of the Islamic world for centuries, the existence of many manuscripts of it in various libraries of the world, the making of many commentaries of it and translations into various languages is a reflection of interest both in the work and its author.

In this framework, it is possible to find authentic works which are written in poetic language about the subject of Fiqh as well as principles of faith in Islamic classical literature. Such works are generally written with the aim of making the knowledge more permanent and widespread by recording the basic rules and principles and the main subjects of related science in a brief and poetic manner. Sirâj al-Dîn Ali b. Uthmân al-Ūshî also wrote his work entitled Qasîda al-Amâlî for the same purpose and thus he has tried to spread the Mâturîdiyya interpretation of Islamic beliefs to Islamic society. This work because of it's reputation was also widely commented and took place among the continuously read works in later periods. Without a doubt, by writing in such style al-Ūshî not merely desire to memorize his work but also aim the spread the principles of Islamic beliefs in an

impressive and aesthetic style by using poetic influences.

Al-Ûşî, of the Al-Emâlî because it is a work of verses and traditions instead of making direct quotations, from them receives same or similar words in the sign. In this study tried to be examined Al-Ûşî's of the Al-Emâlî pointed thought not to be detected kelâm-hadith's intercommunication.

Keywords: *Al-Uşî, Bed' al-Emâlî, kalam, hadith.*

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel (1992): *el-Müsned*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Ali el-Muttaki (1985/1405): *Kenzü'l-Ummâl*, neşr. Bekri Hayyani, Saffet Sakka, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle.
- Buhârî (1992): *es-Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Beyhakî (1405/1985): *el-Esmâ ve's-Sıfât*, tah. Ahmed Haydar, Beyrut, Daru'l-Kitabi'l-Arabi.
- Ebü Dâvûd (1992): *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Ebü Hâtim er-Râzî (ty): *ez-Zühd*.
- Hâkim (1411/1990): *el-Müstedrek*, tah. M. Abdulkadir Ata, Beyrut, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Ebû Zemenîn (1415/1994): *Riyazü'l-Cenne bi-Tahrîci Usûli's-Sünne*, tah. Abdullah Muhammed, Medine, Mektebetü'l-Gurabai'l-Eseriyye.
- İbn Mâce (1992): *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Kâdî İyâz (2015): *eş-Şifâ bi-Ta'rihi Hukûki'l-Mustaîfa Şifâ-i Şerîf Tercümesi*, trc. M. Yaşar Kandemir, İstanbul, Tahlil Yayınları.
- Kandemir, M. Yaşar (2018): *Hadis Karşıtları Ne Yapmak İstiyor?*, İstanbul, Tahlil Yayınları.
- Leknevî, Abdülhay (1404/1984): *el-Âsârü'l-Merfû'a fi'l-Ahbâri'l-Mevzû'a*, Muhammed Zağlul, Beyrut, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Ma'Mer b. Râşid, *el-Câmi'* (1983): tah. Habiburrahman A'zami, Beyrut, el-Meclisü'l-İlmi, Abdurrezzâk'ın *el-Musannef* inin sonunda).
- Müslim b. el-Haccâc (1992): *es-Sahîh*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Nesâî (1992): *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Özervarlı, M. Sait, (1995): “*Emâlî*” DİA, 11/73-75, Ankara, TDV Yayınları.
- Tirmizî, (1992): *es-Sünen*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Topaloğlu, Bekir, (2015): *Emâlî Şerhi*, İstanbul, İFAV Yayınları.
- Toprak, Mehmet Sait, (2012): “*Ûşî*”, DİA, 42/230-231, İstanbul, TDV Yayınları.
- Toprak, Mehmet Sait, (2006): *Ali b. Osman Sirâceddîn el-Ûşî: Hayâtü ve Eserleri*, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı: 23, s. 65- 86.